

SNOVANJA

Kranj, 12. decembra 1973 Št. 3 — I. VII

Slikar Payle Kump

1924 - 1972

*Ob retrospektivni razstavi
v galeriji Prešernove hiše
v Kranju od 29. oktobra do
25. novembra 1973*

Gorenjska je s Pavletom Kumpom, pre-
zgodaj umrlim kranjskim rojakom, izgubila
enega svojih najbolj obetajočih slikarjev.

Pavle Kump je bil rojen leta 1924 v
Ljubljani. Kot otrok in tudi kasneje je
bival večinoma v Kranju. Življenje mu je
kot mnogim vrstnikom že zgodaj pokazalo
svoj neprijazni obraz, saj je del svojih mla-

dostnih let moral pustiti v italijanskih in
nemških taboriščih. To obdobje je zarezalo
v Kumpovo notranjost globoko brazdo,
sled, ki jo čutimo tudi v kasnejšem slikar-
jevem delu. Leta 1950 je diplomiral na
agronomski fakulteti v Zagrebu in bil dve
leti asistent na Univerzi v Ljubljani. Šti-
pendija FAO ga je kot obetajočega stro-
kovnjaka pripeljala v Švico, kjer je z neka-
terimi prekinitvami ostal skoraj do smrti.

Na slikarsko pot so Pavleta Kumpa pri-
peljala predvsem ustvarjalna prizadevanja
brata Saša, slikarja in scenografa Prešer-
novega gledališča v Kranju, ki mu je bil
mentor pa tudi sopotnik ob prvem javnem
nastopu v Kranju.

Kot v tragični slutnji se je Pavle Kump
po prvih razstavah v Kranju in Bernu leta
1968 in 1969 ves predal slikarskemu delu, ki
ga je spremljalo do zadnjih dni življenja.
Tempera, akvarel, risba in kolaž, toda
predvsem risba, so glavna izrazila Kumpo-
vega slikarstva. Tanka črta črnega tuša
nam v tisočerihi odtenkih odkriva slikarjev
notranji svet, svet pesnika pa tudi filozofa,
ki opremlja svoje podobe z izreki in ko-
mentarji.

Ob skoraj nepreglednem gradivu se nam
zdi, kot da so v nekaj kratkih letih postale
Kumpove risbe neposreden odmev in ob-
čutljiv registrator slikarjevih razpoloženj,
misli in predvsem tesnobe nemira, ki se
je bolj in bolj stopnjeval, z njim pa je raslo
število slikarjevih del. Vse neizrečeno,

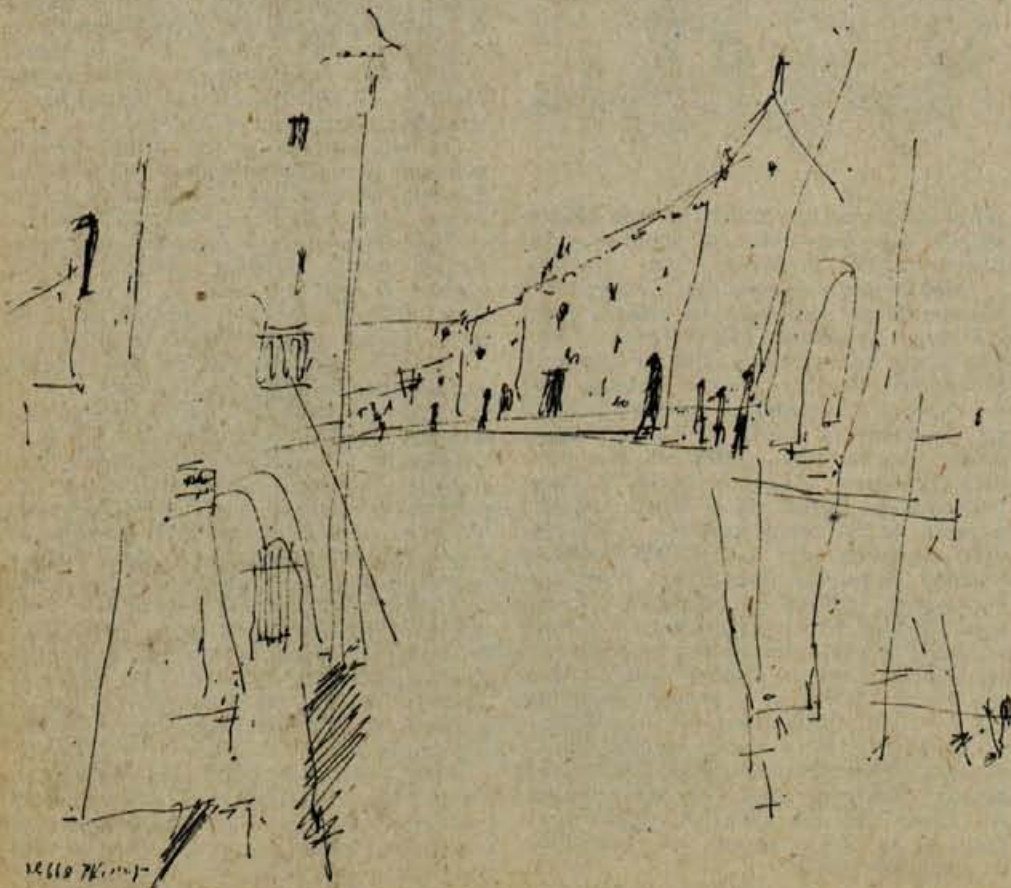
/AVTORIČETI/

speče in skrito je nenadoma odkrila govo-
rica umetnikovega slikanja. Njegove risbe
so dnevnik, knjiga spominov, zbirka lirike,
pa tudi razmišljanj o življenju in svetu.
Drobna črta Kumpove risbe kot senzibilen
pokazatelj notranjih stanj in bežnih opa-
žanj, ima svoje daljne vzore v Kleejevem
oz. Matissovem slikarstvu pa tudi v delih
Kandinskega ali Picassoja. Vendar je
Kumpov svet slikarskih predstav tako sa-
mosvoji in njegov izraz tako neposreden, da
so vzori, ki jih omenjamo, zgolj odmevi
bežnih in površinskih oblikovnih opažanj.

Toda, ko ugotavljamo v opisanem delu
Kumpovega opusa prevladovanje realistič-
nih tendenc, nas v akvarelih preseneti
abstrakten pristop do slikarske snovi. Sku-
pina akvarelov, pri katerih je barva na
poseben način vrtla v platno, po oblikovni
strani od daleč spominja na mondrianov-
sko obdelavo ploskve. Vendar med pravo-
kotnimi polji ni trdnih meja, barva je
razpršena. Te nehomogene barvne ploskve
kompozicijsko vendarle družijo posamezni
močnejši poudarjeni toni, predvsem pa
rahla mreža s tušem narisanih črt. Vtis teh
podob z rahlim sivim podtonom je izrazito
ekspresiven, le da je napetost ekspresiv-
nega izraza dosežena s pomočjo v podton-
ski barvni gmoti plavajoče mreže ploskev,
medtem ko pa pri risbi ustvarja neustavljivi
notranji nemir, ki ga čutimo v figurah.

Poleg teh, v abstraktno smer obrnjenih
kompozicij, srečamo pri Pavletu Kumpu

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Knjižne novosti

V Mali Čufarjevi knjižnici, ki jo zalaga kulturno umetniški klub Tone Čufar pri DPD Svoboda Jesenice, sta izšli letos dve pesniški knjigi, in sicer SONETI Valentina Cundriča in NA MRTVI STRAŽI pesnika in pisatelja Mihe Klinarja.

Valentin Cundrič

SVOJI K SVOJIM je knjiga kratke proze pisatelja Janka N. Roglja, ki jo je izdala Državna založba Slovenije v Ljubljani.

poganstvo

rudi
ŠELIGO

Rudi Šeligo je avtor dveh, pred kratkim izdanih knjig. Njegov prozni tekst POGANSTVO je izšel pri Cankarjevi založbi v Ljubljani, drama KDOR SKAK, TISTI HLAP pa pri založbi Obzorja v Mariboru v zbirki Znamenja.

2

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

drugo skupino akvarelov, ki predstavljajo pogosto le posebno obliko kolorirane risbe ali bolje — nekakšno barvno sceno, na katero se veže dogajanje v risbi. Le malokdaj je v tej skupini akvarel kot slikarska tehnika povsem samostojen, toda tudi takrat opazamo, kako je poteza čopiča močno navezana na tehniko oblikovanja v risbi in kako risba resnično predstavlja prvinski okvir in srž Kumpovega slikarskega opusa.

Medtem ko sta risba in akvarel nekakšno Kumpovo intimno, privatno in ograjeno področje, so olja, v katerem so oblikovana tihožitja, portreti in krajina, namenjena predvsem drugim in so kot register Kumpovega notranjega doživljanja ali kot oblika odmevnosti na zunanja doga-

janja (podobno kot kolaži, ki niso bili zastopani na razstavi) za slikarja manj pomembna in predvsem manj značilna.

Med prve samostojne predstavitve Kumpovih del sodi razstava meseca avgusta 1968 v Prešernovi hiši v Kranju. Oktobra istega leta srečamo slikarja v galeriji Schindler v Bernu in meseca januarja 1969 na razstavi Umetniškega združenja (skupaj z Japoncem Yuuko Ebizuka) v istem mestu. Aprila meseca 1969 so Kumpova dela vključena v spomladansko razstavo Umetniškega združenja v Bernu, meseca avgusta pa ga zopet najdemo v Kranju, kjer razstavlja tako kot l. 1968 skupaj z bratom v galeriji Prešernove hiše. Neozdravljiva bolezen je pretrgala slikarju tudi njegove široko zasnovane razstavne načrte. Po smrti doživi njegovo delo obsežno prezentacijo v galeriji Volksbücherei (26. 3.—26. 5. 1973) in v galeriji Schindler (18. 9.—13. 10. 1973) v Bernu.

Že ob razstavi v Bernu je bilo načeto vprašanje slikarjeve zapuščine, ki naj bi po mnenju Švicarjev ostala na enem mestu. Ali nismo tudi mi, slikarjevi rojaki, prav tako ali še bolj poklicani, da razmislimo o njeni bodoči usodi?

dr. Cene Avramičin

Grad Kamen v Begunjah na Gorenjskem

II. del

Okrajna spomeniška komisija ter Turistično društvo Begunje sta z deli na gradu Kamnu začela v letu 1959. V prvi fazi do leta 1961 so »konservirali celotni jugozahodni del gradu in očistili ter deloma zavarovali tudi razvaline osrednjega in južnega grajskega trakta« (iz strokovnega poročila ZSV v Kranju, 1964). Ob samem začetku del se je formirala tudi komisija, ki je v svojem zapisniku podala naslednje ugotovitve: »Razvaline je mogoče konservirati v sedanjem obsegu in obliki. Ogrožene dele sten je potrebno urediti z injektiranjem, nekatere zrušene dele pa iz statičnih razlogov dozidati ter končno vrhove zidov utrditi skladno dani silhueti razvaline. Po možnosti naj se ohranijo vsi zidovi. Čiščenje naj bo v omejenem obsegu... Severni stolp je možno prekriti v celotnem obsegu, zrušeni del stene proti jugu pa je potrebno obnoviti. Klinasti zaključek, ki je v višino najbolj ohranjeni grajski del, je potrebno na notranji strani proti dvorišču konservirati. Prav tako je potrebno vse nasilno razširjene okenske odprtine zapreti do obsega prvotnih, pri čemer bi predvsem dosegli statično trdnost več ali manj labilnih sten. Odstrani naj se odvišna vegetacija... Za zaščitno plast od zgoraj naj se uporabi izolacijsko gradivo in ruše.«

Gotski palazzo je bil kljub debelim zidovom že močno poškodovan posebno na SZ delu, ob okenskih odprtinah pa so bile stene močno stanjšane. Okenske odprtine so bile rekonstruirane na podlagi skromnih sledov, močan prizidan opornik na JZ vogalu, ki sega do vrha, pa je na žalost zakril sledove konzolnega pomola, ki je bil po Valvasorjevi upodobitvi na tem delu.

V letih 1962 in 1963 so dela obstala zaradi neurejenih finančnih zadev.

Naslednja dela od 1964 do 1966 so bila terensko najboljše, vendar pa prav tako kot v prvi fazi — zaradi premajhnih sredstev povsem nedokumentirana ter reševana ad hoc. Deloma je bil odkopan nasuti material, deloma so bile stene, ki so prav v tem delu najslabše kvalitete, injicirane ali nanovo pozidane ter po vrhu zaščitene z bitumenom ter plastjo ruše (proti izsušitvi in razpokanju). V tem času so se začele javljati že tudi prve konkretne ideje o uporabi nekaterih prostorov v gostinske namene (»bastion« št. 14), kar pa k sreči ni bilo izvedeno, ker je bilo preuranjeno.

Med konservatorskimi deli obeh prvih faz je bilo odkrito na gradu Kamnu sicer dosti podrobnosti o arhitekturi, ki prej niso bile vidne, ker so bile pod zemljo, vendar posebnih novih podatkov ni bilo. V sesutih pod tlemi in ob četrti fazi gradu (na

dvorišču) so bili najdeni ostanki figurativnih in poslikanih pečnic ter nekaj kamnoseških detajlov.

Način obnavljanja in konsolidiranja zidov je ostal več ali manj enak v vseh obdobjih konservacije. Razpokane dele zidu, ki jih je bilo malo, ker stoji vse na skali, so zalili s tekočim betonom, ki je utrdil prekinjeno vezivo. Injiciranje pod pritiskom pa ni bilo potrebno, ker je bila malta, ki so jo uporabljali, v vseh obdobjih čvrsta, enako tudi lokalni kamen. Zelo verjetno so apno pridobivali kar ob gradu iz krajevnega materiala; skalovje pa je iz dokaj čistega apnenca ter je mogoče iz njega pridobivati kvalitetno apno. Ker tudi apnenčev lomljenec, iz katerega so vsi zidovi, ne razpada, je bil ob konservaciji spet uporabljen kot gradivo za konsolidiranje sten (zapolnjevanje statično nevarnih vrzeli), delno pa je bil uporabljen tudi lehnjak z Jezerskega kot novi material, da bi — vsaj na nekaterih mestih — razločevali novo zgrajene dele zidu od originalnih. Ker ni bil kamen nikdar »fugiran«, stiki tudi pri novi obdelavi niso bili zaglajeni temveč so ostali poglobljeni. Le koder so bili razmiki preveliki, so bili izpolnjeni z manjšimi kamni enako kot pri originalnem zidu. V situaciji konservatorskih posegov so dopolnitve zidov vrisane kot izpolnjeni črni deli. Največ je bilo dopolnjenega zidu ob zgornjem »bastionu«. Na terasah je bila ponekod izravnavana višina zaradi ohranitve konture kot je to zahtevala komisija. Vrhnji zaključki zidov so bili izravnani s plastjo betona ter zaščiteni z bitumenskim premazom. Po vrhu so bile položene ruše, ki ohranjajo vlažnost, potrebno bitumenu.

Vsa dela v teh fazah (v situaciji šrafirano vodoravno in navpično) zajemajo veliki kompleks, opravljena pa so bila s sorazmerno majhnimi stroški, saj so v celoti znašali le 159.404,55 din. To seveda ne more biti absolutno merilo, ker so se kasneje cene storitev zvišale ter se je zmanjšala tudi vrednost denarja, vendar bi lahko koga zapeljalo, da bi sklepal o morebitni večji uspešnosti v prvem delu. Dejstvo, da bo treba ta del gradu za dokončno prezentacijo še enkrat (vsaj do neke mere) obdelati, ter da so zaradi nasilnega pocenjevanja za vedno izgublje-

na marsikatera dragocena pričevanja, pa pove dovolj zgovorno, da tak način vodenja del na spomeniškem objektu ni pravilen.

Ze leta 1967 smo začeli delno čistiti renesančni del gradu, kar se je nadaljevalo še do 1969. leta. Vmes je bilo zaradi nevarnosti rušenja potrebno dopoljevati zidovje na nekaj mestih, posebno nad dviznim mostom ter v pritličnem delu ob dvorišču. Ker je bilo zidovje nad JZ obrambnim jarkom ohranjeno le v ozkih, krhkih, a visokih pasovih, so bili le-ti utrjeni ter v spodnjem delu okrepljeni. Z vložki, vlitimi posebej iz betona, da bi bilo mogoče razločevati novo od starega, so bili dopolnjeni manjkajoči deli zidca ter nanje nadzidan potrebni pas stene za utrditev originalnih ostankov.

Zanimivo odkritje v pritličju renesančnega dela so bili poleg sledov arkadnih stebrov in originalnega opečnega tlaka (17) trije prostori, katerih prvotno funkcijo je bilo mogoče rekonstruirati (glej opis pri razvojnih fazah). Dobro ohranjeni nastavki obokov pa kažejo na preprost grebenast obok. Najpomembnejše za detajlno poznavanje razvoja gradu pa je bila v prvotni omet vrezana letnica 1551. To je doslej edina točno opredeljena gradbena faza na Kamnu. Drobni detajli, kot so sledovi klopi v ometu v levem prostoru v pritličju (18) ali lesene konzole za police v desnem prostoru (20), so bili zaščiteni in ohranjeni in bodo omogočali tudi pri kasnejših raziskavah dobro dokumentacijo. Da bi zaščitili in konsolidirali precej poškodovane zidove (nanje so se zrušila gornja nadstropja!), je bilo treba vrhove delno pozidati ter dopolniti porušene loke nad odprtini (oblike je bilo mogoče rekonstruirati iz ostankov) ter povezati s skrito železobetonsko vezjo.

Zanimive so bile tudi najdbe v prvem nadstropju, delno že opisane spredaj. V prostoru št. 21, to je v skrajnem JZ vogalu, so še dobro ohranjeni ometi po stenah in podložni estrih na tleh, ki je rabil kot podloga kamnitim ali keramičnim ploščam, kasneje odstranjenim in uporabljenim drugje. Stene so bile ometane z grobim in finim zglaženim ometom, kakršnikoli sledovi barv so bili izprani v dveh stoletjih, ker je bil grad brez strehe. Zanimivi so tudi sledovi dimnikov, ki so se združevali v enega. Po Valvasorjevi upodobitvi je bil dimnik nad

streho oblikovan kot stolpič z visoko štiristrano piramidasto streho.

Pomembno odkritje je bil prostor z bogatim obokom (ohranjeni le sledovi) ter posebnimi nišami iz zelenega kamna, omenjenimi pri razvoju gradu (nad 20). Brez dvoma je bila to grajska kapela, ki jo omenja tudi Valvasor, dolga 7,12 m in široka 4,55 m. To je obenem tudi edini prostor v renesančnem delu (razen shrambe in stolpa), v katerem ni bilo kurišča oziroma peči. Oltar je moral biti bodisi na južni steni ob vhodu bodisi na severni v zidni niši, širine 1,40 m, kar je bilo bolj verjetno.

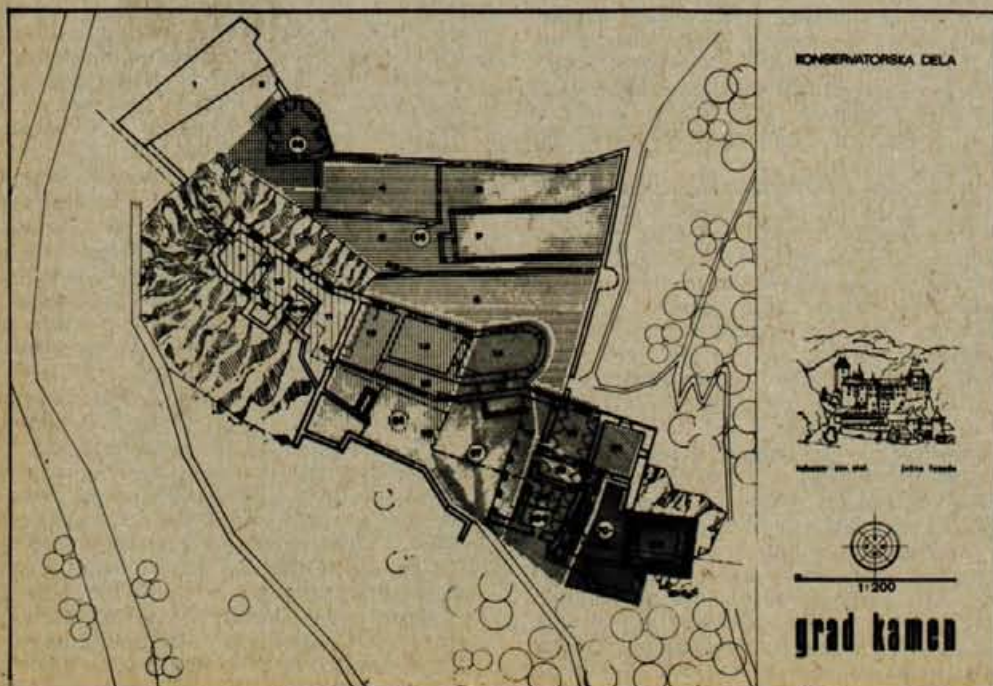
Več med prvim in drugim nadstropjem so bile enoramne stopnice v ozkem hodniku med kapelo in nekdanjim obzidnim zidom samostojnega platoja ob zahodnem stolpu. Enake stopnice so se ponovile v nadstropjih še dvakrat, vendar niso ohranjene razen ležišč obokov in sledov stopnic. Da bi zaščitili sorazmerno dobre prvotne stopnice, predvsem pa utrdili sedaj samostojno stoječo steno, ki se je že nevarno nagibala, je bilo potrebno najti posebno rešitev. Prvič, odkar so bila izvajana dela na Kamnu, je prišel na pomoč tudi strokovnjak — statik. Odločeno je bilo, da je treba obe steni povezati in rešitev se je pokazala v rekonstrukciji stopnišč med 2. in 3. ter 3. in 4. nadstropjem, ki naj bi s skritimi vezmi utrdili nevarno steno.

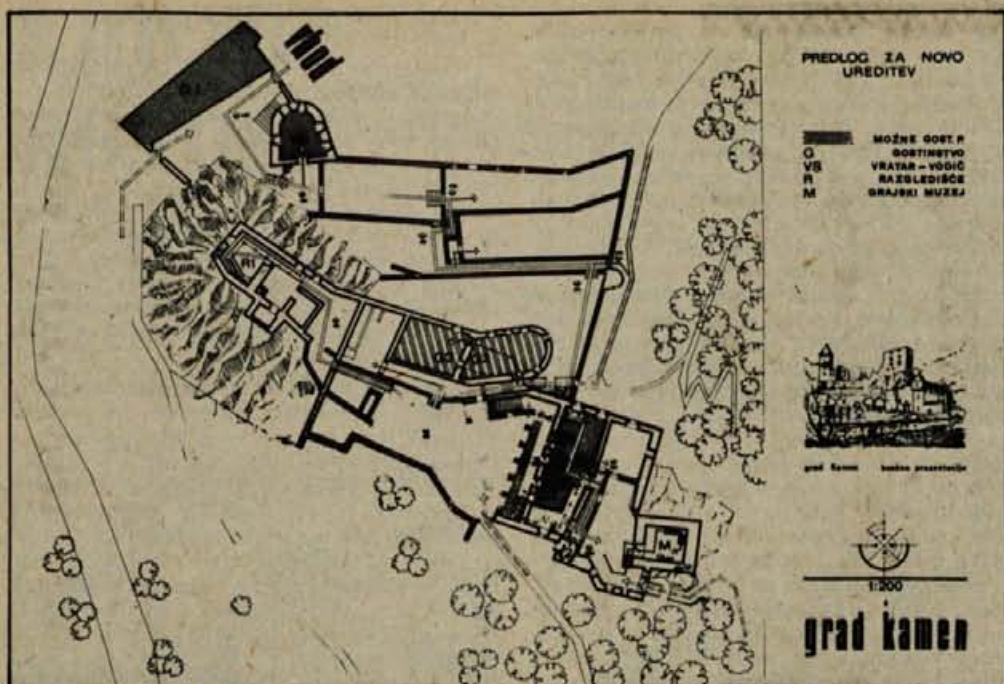
V letu 1968 je bil odstranjen še nepriemeran novi skedenj ob spodnjem vhodnem bastionu (lastnik je zahteval tudi prenos na drugo mesto). Brez dovoljenja pa je nato novi lastnik (vprašanje lastništva!) sezidal na tem mestu kletni del novega objekta z betonsko ploščo, ker pač lokacija ni bila črtana iz katastra. Dela so bila sicer ustavljena, vendar bo treba odstraniti tudi to.

Zadnja faza v dosedanjem konservatorskem delu na gradu Kamnu so bili posegi na najstarejšem delu — ob zahodnem stolpu (24) in na ploščadi pred njim (23). Vzhodne stranice stolpa ni bilo več, razen dela v pritličju, severna in južna pa sta bili z notranje strani skoraj popolnoma razpadli, tako da so ostali le še vogali. Zato je bilo treba zidove utrjevati delno že med čiščenjem notranjosti stolpa ter takoj začeti s ponovno pozidavo južne stene. Da bi delo pospešili ter obenem razbremenili zidove, je bila izpuščena notranja tretjina zidu, nad vsako etažo pa je bila vilita železobetonska zidna vez z povezavo obeh nestabilnih vogalov. Na vrhu so bili zidovi stolpa povezani z železobetonsko vezjo. Zaradi posebnega programa so bile rekonstruirane tudi manjkajoče konzole in streha.

Z rekonstrukcijo zahodnega stolpa, ki pa še ni povsem zaključena, so se končala konservatorska dela v letu 1972. Če najprej primerjamo stroške s prvim in drugim delom (do 1966), je bila v zadnjem obdobju potrošena več kot dvakratna vsota, to je 350.833,45 din, čeprav tudi tu dela še niso zaključena. Pretežni del teh sredstev je šlo prav za konsolidacijo in ureditev stolpa. Samo za lesene dele prek 180.000 din! Vendar pa je bilo tudi to premalo za dosledno konservatorsko akcijo. Najbolj so se čutile posledice zaradi prepočasnega financiranja, ker vsakoletni znesek ni omogočal po odkrivanju tudi sočasne zaščite. (Primer: omet v stolpu, ki je bil v pritličju še zelo dobro ohranjen, je večinoma propadel, ker je bilo mogoče zaščititi notranjost šele naslednje leto po odkritju, ko so bila že vsa sredstva izčrpana, združevati oziroma prelivati iz drugih akcij pa se jih ni moglo razen v letu 1972).

(Nadaljevanje na naslednji strani)

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

S tem konservatorska akcija ni končana. Do popolnega zaključka je ostalo še mnogo dela, saj morajo biti dokončana tudi nekatera dela, ki se niso zaključila v prvih fazah. Spodnja terasa je odkopana le do polovice, konsolidirano ni zahodno obzidje ob terasah, popolnoma neraziskano je grajsko dvorišče ter s tem severni objekti in obzidje ter doslej še neznanu mesto vodnjaka, konsolidirati je treba JZ vogal renesančnega dela ter arheološko preiskati plato ob zahodnem stolpu. Ostanke še vprašanje gospodarskih objektov ob spodnjem vhodu itd. ter seveda vprašanje dokončne prezentacije.

VALORIZACIJA, PREZENTACIJA IN REVITALIZACIJA

Sedaj, ko je zbrana skoraj vsa dokumentacija o gradu ter so bili raziskani (čeprav ne povsod tako, kot bi morali biti) vsi njegovi preostali deli ter obenem konsolidirani, lahko govorimo o valorizaciji celote in detajlov. Grajski kompleks kot celota ni več ohranjen, saj bi morali vključevati vanj vse od ribnika na jugu pa do zaključka livade na severu. Novejše stavbe na prostoru nekdanjih gospodarskih poslopjij so se vrinile v baročni grajski ambient, ki kot razvojna faza ni bil posebej obravnavan, in ostala nam je v glavnem renesančna grajska kompozicija. Še vedno pa bi morali vsaj načelno vključevati v obravnavanje tudi nekdanje vrtove južno od gradu — v okviru prezentacije bi moral predstavljati ta del zaključno fazo, ki pa je časovno najbrž še precej odmaknjena. Prej bi bilo treba upoštevati severni del, v glavnem kot rezervirano zeleno površino, ki pomeni veliko pri oblikovanju celote, manj pa pri detajlni analizi.

Grad sam, vključno z gospodarskimi objekti ob potoku, je seveda nedeljiva celota, ki predstavlja na Gorenjskem najobsežnejši grajski kompleks s posebno vrednostjo. To je namreč tipičen primer razčlenega srednjeveškega gradu, katerega razvoj se je ustavil v XVI. stol. razen manjših baročnih dopolnitev. Opustitev v prvi polovici XVIII. stol., ko je sicer stavbe

vseh vrst v naših krajih močno spremenila povečana gradbena aktivnost od klasicizma do današnjih dni, pa nam je vsaj v ruševinah očuvala pričevanje o delu sicer redko ohranjene profane arhitekture ter o prilagojevanju funkcionalnih in stilnih elementov, prinesenih od drugod, našim razmeram. Kot posebno vrednost predstavljajo sicer slabše ohranjeni sledovi regionalno močne kamnoseške dejavnosti (Peračica — zeleni kamen), ki je kot važen oblikovni kreator vključena v arhitekturo.

Vrednotenje posameznih delov ne bi smelo biti toliko pogojeno le v starosti, temveč tudi stanju, v kakršnem je danes, in dejanskim vrednostim same arhitekture. Najpomembnejši in tudi v detajlih sorazmerno dobro ohranjeni del je renesančni trakt, ki bi zaradi svoje izredne pričevalnosti moral biti tudi primerno dostopen, kar bi naj bilo upoštevano pri prezentaciji. Posebno valorizacijo zasluži splet zgradb ob vhodu. Bastion, ohranjen sicer le nekaj več kot do polovice svoje prvotne višine, portal (ki je bil nasilno odstranjen) in stanovanjski objekt s stolpičem, ki je edini skoraj popolnoma ohranjeni grajski objekt, predstavljajo v zasnovi gradu sicer manj pomembne sestavni del, po svoji ohranjenosti in pričevalnosti pa dokaj visoko valorizacijsko stopnjo — danes na žalost v privatni lasti in s tem prepuščeno raznim samovoljnim predelavam.

Malo pred zaključkom konservatorskih del se je grad kot celota izluščil iz zelenja ter spet dominira nad prehodom v dolino ter vse tja do Radovljice in preko Save do Lipniškega gradu. Ker se je osrednji del zrušil, so razne faze razvoja odlično razvidne. Po rekonstrukciji prvotnega zahodnega stolpa, ki jo je zahtevala njegova konsolidacija, le-ta dominira na naravno utrjenem položaju skoraj neodvisno od ostalega dela, saj so ruševine renesančnega dela prilagojene terenu. Enako samostojen, čeprav bolj okrnjen v svoji obliki, je nekdanj posebej stoječi gotski palaz, na grajskem platuju dobro ločen od ostalega dela s popolnoma ohranjenim notranjim prečnim jarkom. Čeprav je zvezni del porušen, pa obzidja na terasah ter ohranjena kletna etaža oba najstarejša dela vizuelno še vseeno povezujejo v celoto in s tem ustvarjajo splošni vtis enovitega kompleksa.

Prvi napotki o tem, čemu naj bi rabil grad Kamen v sedanji obliki, so bili podani že ob začetku del. Poleg splošnih navodil o ureditvi dohodnih poti, naj bi se adaptirala tudi »notranjščina nekdanjih hlevov za potrebe gostinstva — ureditev kuhinje, shramb in kleti (pri tem so mišljene kleti 3. faze gradu z zgornjim »bastionom« — op.p.). Obenem naj bi se uredil zahodni stolp za potrebe gostinstva, enako v pritličju stanovanjskega objekta ob vhodu, uredilo pa naj bi se stanovanje v I. nadstropju.« K temu bi sodilo še navodilo o ureditvi najbližje okolice gradu s prostori za parkiranje.

Če primerjamo ta navodila s študijo, ki je nastala na osnovi valorizacije, moramo ugotoviti, da se sorazmerno dobro skladata. Nova odkritja so seveda podala tudi nove pogoje, tako da je sedaj možna tudi podrobnejša analiza.

Predvsem izhajajo rezultati študije iz dejanskega stanja ter dejstva, da mora biti razvalina opremljena s primernim sistemom dostopov, s strokovno razlago in da morajo biti vključeni v celotni objekt tudi taki sestavni deli kot jih zahteva sodoben obiskovalec — turist, čeprav s tem odvezemamo del tako imenovane identitete (nasilno spreminjanje funkcije, ki pa je preživela že pred stoletji) na račun popularizacije. Če pretihnemo zadnji dve vrednoti, je res, da z množičnostjo profaniramo kvaliteto, kar pa se s posebej predpisanim režimom lahko obrne v novo vrednost, saj zapiranje pred javnostjo enako pomeni osiromašenje, kulturne dobrine pa naj bi bile last vseh, ne privilegirancev, kakršnim je bil sicer spomenik, kot je grad Kamen, nekoč res namenjen.

Študija dostopov izhaja iz ugotovitev o prvotnih komunikacijah ter iz potreb po enotnem sistemu čuvanja. Usposobljeni so sicer vsi nekdanji dohodi in vhodi, vključno z zazidanim in ponovno odprtim ob zahodnem stolpu, vendar naj bi kot stalni vhod obiskovalcem služil le monumentalni vhod ob renesančnem bastionu, v katerem naj bi bil nameščen tudi čuvaj ter omogočena prva informacija o gradu (prospekti, vodiči, pregledna karta itd.). Pot bi nato sledila nekdanji po južnih terasah do zgornjega dviznega mostu, na katerega bi se povzpeli po lesenem stopnišču. Iz hodnika med dviznim mostom in grajskim dvoriščem bi bil omogočen dostop v kletne prostore 3. faze gradu, ki bi lahko imele posebno funkcijo.

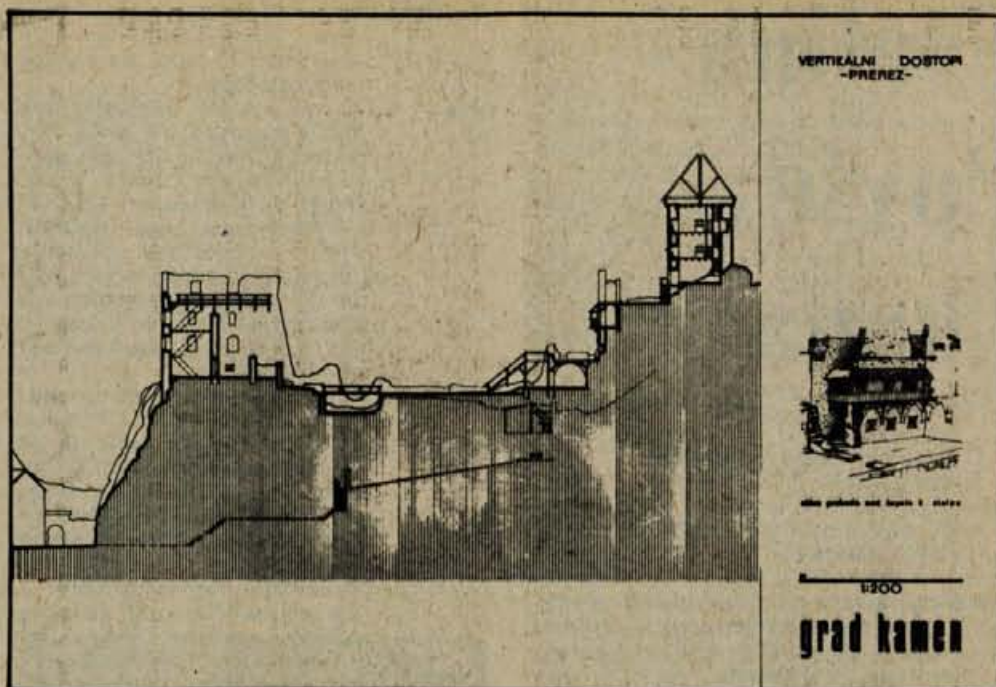
Na dvorišču bi se pot razcepila proti gotškemu palazu in proti renesančnemu delu. Čeprav je bil dostop do palazza prek skalnega jarka v zadnji fazi po zidanih stopnicah, bomo vseeno obnovili prvotni lesen most na dobro ohranjenih sledovih. S tem bo obiskovalcu nakazana tudi prostorska delitev gradu po razvojnih fazah. V gotškem palazu bo urejena posebna obhodna ploščad (lesen hodnik) v višini vrhnjega nadstropja, do nje pa se bo prišlo po lesenem stopnišču na verjetnem mostu nekdanjega. Tako bodo dostopni tudi najvišji deli, od koder bo dober pregled vsega kompleksa. Obiskovalec bo videl poznogotske okenske okvire iz zelenega kamna, ki so še ohranjeni v vrhnji etaži, ter bo obenem dobil prvi vtis o razsežnosti gradu.

Teže je bilo rešiti 'dostope v renesančnem delu, kjer je bil prvotni dohod po ločenem stopnišču v JZ vogalu dvorišča. Če hočemo obnoviti nekdanjo smer, je potrebno obnoviti stropove nad pritličnimi prostori, s čimer bi jih obenem tudi bolje zaščitili, možno bi jih bilo uporabiti za zadnjo fazo, nakazali pa bi tudi najbolj pomembne prostore v gradu: kapelo in reprezentančne dvorane. Od tu dalje vodi pot po ohranjenih prvotnih stopnicah v 2. nadstropje, kjer bo potrebno skonstruirati 'nostovž v višini tal nad kapelo za

povezavo s stopniščem, ki je bilo rekonstruirano zaradi konsolidacije, in ki pripelje na plato ob zahodnem stolpu.

V zahodni stolp je projektiran dohod v obliki lesenega stopnišča, v notranjosti pa bi bil urejen muzej, posvečen gradu. Tu bi se obiskovalec spoznal do podrobnosti z zgodovino gradu, tu bi bili razstavljeni detajli, najdeni ob urejanju, sem bi bila prenesena nagrobna plošča Lambergov iz Zasipa in tu bi bila na ogled vsa dokumentacija o konservatorskih delih. Tako bi si lahko obiskovalec na koncu obhoda osvežil vse vtise in jih dopolnil s strokovno razlago, ki mu bo še enkrat v pomoč ob sestopu, ko bo moral po isti poti nazaj. Lahko bi namreč predvideli izhod tudi ob stolpu, vendar naj bi obiskovalec prav s tem, da si po končani strokovni razlagi lahko vse še enkrat ogleda, pridobil največ.

Ko je bil tako grajski kompleks strokovno obdelan, je ostalo še, da poskusimo vključiti vanj nujno potrebne turistične elemente. Ob pregledu možnosti vidimo, da so nam bolj ali manj na voljo naslednji deli: stanovanjski objekt ob spodnjem vhodu kot najprimernejši in obenem najmanj problematičen objekt (G1), kleti 3. faze gradu z zgornjim »bastionom« (G2, G3), ki pa so povezane z rekonstrukcijo stropov in z ureditvijo vodonepropustne terase na gornjem stropu, ter trije prostori v pritličju renesančnega trakta (G4—7), ki bodo že zaradi prehoda prek njih morali dobiti novo stropno konstrukcijo. Če upoštevamo funkcionalno vrednost, dobimo naslednje rezultate. Grajski kompleks je lahko obiskovan le v vremensko ugodnih pogojih, zato pozimi odpade uporaba obeh zgornjih delov, možna pa je uporaba spodnje stavbe ob vhodu. Ker so zgornji prostori sorazmerno majhni in razdrobljeni v dva dela, je možno sicer v obeh vključevati določeno gostinsko dejavnost, vendar so tisti v kletih — po površini sicer večji — uporabni le kot zaključeni in povsem zaprti, medtem ko je zgornje mogoče usposobiti v funkcijo, podobno prvotni (shramba — kuhinja — obednica) ter jih obenem povezati z odprtim delom, to je z arkadnim hodnikom pred njimi in jih tako

vključiti v tiste letne dobe, ki so primerne za obisk.

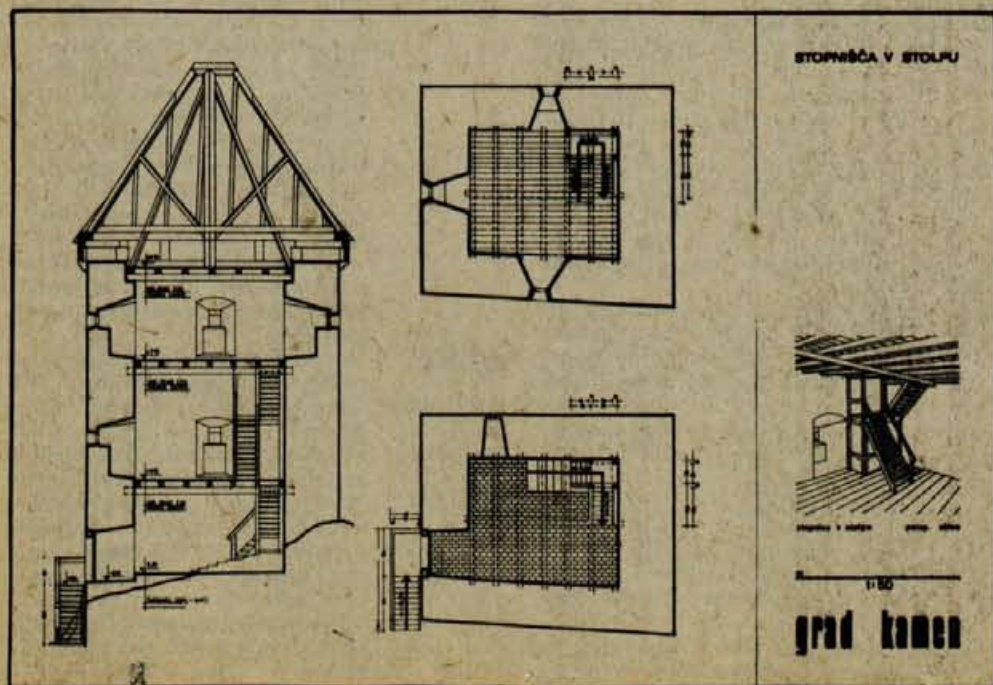
Ureditev tako imenovanega »mlina« (v resnici stanovanjskega objekta ob vhodu) v večji gostinski objekt kot specializirane restavracije s posebnim režimom, ki bi ga morala zelo pazljivo proučiti tudi spomeniška služba ter treh prostorov v pritličju renesančnega dela v neke vrste pivnico z možnostjo postrežbe s hladnimi jedili — spet vse projektirano do zadnjega detajla pod spomeniškovarstveno kontrolo, bi najbrž povsem zadovoljilo turističnim potrebam. Sicer z mnenjem komisije priporočene gostinske prostore v kletnih

prostorih osrednjega dela bi vsaj za zdaj opustili, ker bi bili nepotrebni tudi s funkcionalnega stališča, saj bi imeli na voljo v spodnjem objektu prostora za okrog 100 sedežev, v zgornjem pa za 30—40 znotraj ter skoraj poljubno število zunaj. Važno bo tudi urejanje širše okolice, saj kot naravovarstveni rezervat zaščiten dolina Drage, grobišče talcev blizu gradu ter sam grajski kompleks narekujejo poseben pristop. Potrebna bo ureditev parkirišč, sprehajalnih poti, med drugim vzdrževanje poti do jamskega gradu ter samega objekta itd. v končni fazi pa že omenjena vključitev celotnega kompleksa z ribnikom ter s tem v zvezi rešitev vprašanja obstoječih stanovanjskih stavb.

Kot posebno občasno funkcijo bi bilo mogoče osrednje dvorišče izrabiti kot odprto gledališče z izredno sceno (renesančni del) ter skoraj brez vseh sprememb uporabljivim klasičnim odrom 7,5 x 15 m s pomožnimi prostori ter dodatno odrsko površino v višini prvega nadstropja, medtem ko bi bilo na platu prostora za okrog 350 sedežev ter večje število stojišč. Prirejati bi bilo mogoče skoraj vse vrste ne preobsežnih prireditev od solističnih koncertov dogledaliških predstav, večjih koncertov, folklornih nastopov in podobnega.

Konservatorska dela na gradu Kamen so tako časovno kot po obsegu največja spomeniškovarstvena akcija na Gorenjskem. Ob njej so sodelovali umetnostni zgodovinarji, arheologi, arhitekti, gradbeniki, geodeti in sami izvajalci — zidarji in tesarji, ki jih je bilo treba šele priučevati na specifično delo. Kljub pomanjkanju sredstev, ki sta jih po svojih močeh prispevala radovljiška občinska skupščina in republiški sklad, sedaj prek kulturnih skupnosti, pa le postaja rezultat izjemna spomeniška akcija tudi v strokovnem smislu. Spomenik se bo po svoji urejenosti in monumentalnosti lahko enačil ne samo s katerimkoli našim slovenskim dosežkom, temveč tudi z drugimi, čeprav je moral kot akcija ves čas ostajati v bolj ali manj krajevnih merilih.

Peter Fister

Svetina - Povše: Ukana

(Odlomek iz II. dejanja)

O dveh osnovnih izhodiščih:

1. dramatisacija je zasnovana z gledališkega aspekta, se pravi, da ne more in noče povzemanj predvsem zunanje poteka literarne predloge, ampak predvsem notranji aspekt. Z drugimi besedami, bistvo oziroma glavne silnice. Te pogojujejo in usodno obeležujejo vse osebe in dogodke, njih oživiljenje pa pomeni garancijo specifičnega prijema gledališča, ki lahko dinamično razkriva — poleg zunanjih opisov — tudi notranje pobude in jih prostorsko ter pomensko realizira.

2. dramatisacija je napisana kot »gledališki scenarij«. Namenoma se odpoveduje zunanjim opisom ter v bistvu pomeni osnovno in nujno verzijo montaže posameznih dialogov in prizorov. Prizore je seveda v danem okviru mogoče poljubno premontirati in jim določiti drug vrstni red ter celo obseg. V tem smislu je celo razumljivo, da bo vsaka predstava svojo posebnost izrazila tudi s svojim zaporedjem obravnavane montaže in s svojim izborom okrajšav. Prav tako si bo lahko vsaka predstava zgradila svoj koncept, način in obseg zunanjega dejanja ter tako izbrala med številnimi možnostmi.

WOLF: Upam, da razumete generalovo strategijo in taktiko in daljnosežnost predvidenih akcij, da se ne pogrezate v malodušje kot tisti, katerih puhle glave si ne znajo razlagati, čemu se pustimo izčrpavati in obkoljevati. Glejte, zakaj general čaka z udarom: preslepiti jih hoče, ustvariti vtis, da nam primanjkuje sil, da smo v defenzivi. Zavesti jih hoče: z malenkostnimi uspehi naj bi se uspavali in pozabili, kako nevarno je njihovo obkoljevanje tako vročega lonca. Zanka se nevidno zožuje in pest je pripravljena na udar. Naj ostane med nama. To je najstrožja vojna skrivnost, dokler je operacija v teku. — V zvezi z načrtom stojijo pred nami neke posebne naloge z daljnosežnimi vzroki in posledicami. Vi ste obveščevalni oficir, v bistvu politični vojak. Kot organizator domobranstva ste delovali na območju, kjer se zadržujejo štabi in kamor bo verjetno usmerjen naš glavni udar. Nujno potrebujemo neke podatke. Nujno. Ste pripravljene zbrati skupino petih ljudi posebne kova? Oblekli se boste v partizanske uniforme. Kaj mislite o tem?

VALJHUN: Težavna naloga, gospod major... Storili bomo, kar bo v naši moči. Upam, da vas ne bom razočaral.

WOLF: O vas, gospod poročnik, sem dobil nasprotujoče vesti. Nekateri trdijo, da ste zelo uporabni, da ste hraber vojak, drugi pa namigujejo na vaše samovoljnosti, na nerazčiščeno opredelitev. Zavoljo brata, ki ga imate v Švici, vas imajo celo za anglofila in taktizerja. Toda, če bi jaz to verjel, vas ne bi izbral za tako zaupno nalogo.

VALJHUN: Zahvaljujem se vam za zaupanje, gospod major.

WOLF: Poiskati morate četo, ki je bila v zasedi na sedlu. To je četa komandirja Orlova. Če bi se vam posrečilo naleteti na partizanko Ano, ki je v tej četi, mi jo pripeljite živo. Samo živo, ste razumeli? — Toda ukazujem vam, da svoje namere povsem ločite od mojih. Jaz varujem koristi nemške države, v tem ko imate vi z njo, kot je videti, nekaj osebnega. Vajine stvari uredita po vojni, časa bo dovolj.

II. sekvenca

ORLOV: Kam brez varuhov? Si si zaželela prostosti? Če je tako, greš lahko z menoj.

ANA: Nikamor ne grem.

ORLOV: Ne bo ti žal, če greš. Oprostil sem ti vse, kar si zagrešila. Vzel te bom v varstvo. Včasih si mi zaupala in si precej dala name.

ANA: Zaman se trudiš, Orlov. Povedala sem ti že.

ORLOV: Torej z menoj ne, z drugimi pa lahko hodiš... Le čemu se daš tako prositi, ko ti je samo v škodo? Kaj bi se delala tako svetnico? Si mar last policije, da greš iz rok v roke? Vem, kaj počno gestapovci z ženskami. Tudi tebe najbrž niso gledali.

ANA: Zališ me, Orlov. Ni mi treba pojasnjevati, kako je bilo z menoj, če sam ne razumeš. Seveda ne. Menda ja ne misliš, da smo tako neumni, da ne bi videli. Komaj je Primož odšel, že si se obesila na vrat Vojku. Ves bataljon se zgraža.

ANA: Pretiravaš, Orlov. Ne gre ti v glavo, da je ženska lahko poštena, tudi če je sama med množico moških. Vojko in Primož sta prijatelja. In če mi je kdo pomagal, mi je Vojko. On da bi ti pomagal? Kdo ti je bil bolj naklonjen ko jaz? In kaj sem dobil z zahvalo? Ponižala si me in me izdala takoj, ko sta bila s Primožem sama.

ANA: Vse prej si kot komunist. In vse kaj drugega kot človek. Rad bi se nekam povzpел, gospodoval bi rad ljudem. Imaš dvojno moralo. Prepričana sem, da se boš povzpел, morda celo više, kot si misliš. Toda, Orlov, nekaj mi pravi, da boš tudi strmoglavil. V tvojem načrtu nekaj ni povsem logično. Nimaš srca! Ko bi ga lahko nadomestil vsaj z razumom, pa ga ne moreš. Zato boš uspeval, dokler ne boš stopil na mino. Tako, zdaj si izveš, kaj mislim o tebi.

ORLOV: Nikar ne misli, da bo družba takšna, kot pridigajo bolni idealisti. Taka družba bi bila raj. Za raj pa nismo zreli. Že zdaj potrebujejo ljudi mojega kova. In potrebovali jih bodo še bolj. Močne posameznike, ki so pripravljene, ne da bi preveč razmišljali, izvajati sklepe tistih, ki so na vrhu. Napočil bo čas za ljudi brez pomislekov, čas za izvajalce.

BLISK: Kaj vohaš, Orlov? Lahko mi poveš iz srca. Vse bo ostalo med nama, tukaj, zakopano v tla, če je treba.

ORLOV: Pa bo res ostalo? Kar bom povedal, naj ti bo samo v premislek.

BLISK: Drži.

ORLOV: Sumim, da je Gorazd gestapovec, pa me skrbi za ljudi. Sumljivo se je izmuznil iz nemških rok, ko so bili vsi postreljeni. Sumim ga, da je on poskušal ugrabiti Ano.

BLISK: Če je še tako premeten, se bo kmalu razgalil. Če ni kriv, pa se bo prav tako pokazalo.

ORLOV: Motiš se. Njemu ne prideš blizu. Primož, Vojko in še nekateri drugi, ki jih je sprejel v partijo, so slepo navezani nanj. Prepričan sem, da bi izginil vsak, ki bi ga odkrito osumil. To je žalostno in nevarno. Zame, namestnika, se komaj zmenijo, če pridem v četo. Okoli njega pa se zbirajo kot otroci okoli očeta. To mi sicer ne bi bilo mar, če bi bil fant zanesljiv; če pa ni naš, bo hudič... Najbolje bi bilo, če bi take spravili iz bataljona.

ŽENSKA: Mojega sina ni... Kje imate mojega sina, edinega sina?...

PRIMOŽ: Kaj je?

VOJKO: Nič. Mislim na Nemca.

PRIMOŽ: Pozabi. Sicer bi on tebe.

VOJKO: Otroke je klical.

PRIMOŽ: Tudi moj oče je klical mene. Zdaj smo v spopadu. Mi nismo začeli. Prišli so, ne da bi jih kdo klical. Zato ne smeš misliti na to, koga ubiješ.

VOJKO: Nesmiselno je ubijati. Nesmiselno je začenjati vojno.

PRIMOŽ: Midva tega ne bova rešila.

VOJKO: Nevarni so tisti, ki ubijajo z razumom. In brez čustva. Za te vrste ljudi je vseeno, ali ubijejo enega ali milijone.

ORLOV: Jaz nikoli ne razmišljam o tem. Kar pade, leži. Saj tudi tisti, ki bodo ubili mene, ne bodo jokali za mano. Tu govorite o več vrstah ubijanja: ubijanje iz potrebe, ubijanje iz strasti, ubijanje brez čustva, ubijanje v obrambi, ubijanje zaradi maščevanja, ubijanje zaradi stremuštva, za prestiž, za boga, proti bogu, za državo in proti nji, ubijanje za svobodo in za zaslužnjevanje — do jutra vam lahko naštevam vzroke, zakaj se ubija.

VOJKO: Jaz ubijam zato, da ubijanja nikoli več ne bi bilo.

ORLOV: Uboj pregnati z ubojem! Ha! Si nor?!

VOJKO: Povedal vam bom, kdaj sem se odločil: izmučen obraz prijatelja, ki ga je razmrčeval neki nemški major. Pred tisoč ujetniki ga je dal obesiti na kol, kjer je visel obešen za roke nekaj dni. Ko so ga sneli, mi je v naročju umrl. To je bil eden. Toda takih je bilo na tisoče.

Majda Kne

pobude marjetic

1.

nekajkrat greš
takole v mraku ven
in misliš vsemogoče reči

oglate reči
črke
marjetice —
še zdaj ne vem
če greš res
zaradi tega in
zaradi vijoličastih sten
v mraku

in to je dovolj
za premišljevanje
(če se zgodi kaj takega
da si ujet v kakšnem kotu
potem seveda misliš
da se bo vse uredilo)

2.

ni uprašanje
gledati sliko starega moža
na steni

to ni nič posebnega
stari mož je tu
in slika mu je podobna

3.

nato uprašaj
če te morda čuti ne varajo
imaš na primer
oči na palčkah
in moraš
ali premikati glavo naprej
ali pa tisto k sebi
(vabljive obale naj bi bile
pristani očiščevanja
po pijanih nočeh)

plazenje

all down
po dolgih dneh
ali celo mesecih
začne deževati

to je bilo znamenje
da se je zjutraj oblekel drugače
se obul drugače
se poskušal posloviti

ta dan se bo dovršilo
odpadlo bo breme
misli naпусти prazni zemlji
misli

bo pa tudi kaj novega
ko se proti poldnevu jasni
ko gre po cesti proti jugu
ko se usede in čaka

plazenje
v tem času umirajo

ne da se priti do konca
brez tega zelenega listja
brez obupnega vonja zemlje

ne da se
prepričuje
če ne najdeš stvarnika v sebi

stojim na vrhu sveta
in se prepričujem

plazenje
druga stran je božanskost

kateri je dan
ki ga ne bi smeli pozabiti
se uprašamo
in premišljamo svoje dneve
skrbno v samoti

odkrije se nam le možnost suma
ko sedimo
gledamo drug skozi drugega
neke še ne jasne podobe
(večnost se nas blago dotika
z vetrom in peskom)

odkrijemo
da stvari so
da bi se nam gnusile
in da bi jih imeli radi
da smemo oditi in se vrniti
da smemo veliko
skoraj vse
nezaupljivi odklonimo

Rokopis neznane pesnika

Že dobro leto je od tega, ko je stopila v mojo delovno sobo znanka iz predvojnih let in mi položila na mizo v rdeče platno vezano knjižico (formata 75 x 115 mm) z v zlatu vtisnjenim napisom »V SPOMIN«. Hip nato me je vprašala, kaj menim, kdo bi bil avtor teh pesmi? Ko pa ji nisem mogel takoj odgovoriti, sva se sporazumela, da mi knjižico začasno prepusti. In potem sem spraševal prijatelje strokovnjake v Kranju, dal sem knjižico v raziskavo tudi v rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Vsi napor, vsa iskanja, vse primerjave pisav so bila zaman — avtorja knjižice pesmi doslej nismo mogli

ugotoviti. — Zdaj ubiram še zadnjo pot: z objavo faksimilirane pisave in vsebinskega ogrodja upam, da bi me kdo od pozornih bralcev Snovanj le utegnil navesti na pravo sled, kajti rahlo sodim, da je avtor rokopisne zbirke kdo od naših znanih pesnikov ali manj znanih epigonov.

Pisava, kultivirana in dozorelo izpisana, gladka verzifikacija in gesla (motto) na začetku nekaterih pesmi v grščini, italijansčini in nemščini, bi utegnili izdajati humanistično izobraženega pesnika.

Jezik, posebno nekatere narečne oblike, pisanje začetkov vrstic z velikimi črkami, kaže na čas pred prelomom stoletja. Celo patina črnila kaže na to obdobje. — V skladu s časom so tudi avtorjeve risane vinjete (tuš in svinčnik) — lira, trobenta, note, cvetje... Knjižica obsega 83 listov (166 strani), na katerih je v ličnem rokopisu napisanih kar 45 pesmi in dva odlomka proze, ki obsežeta celih 24 strani.

Morda bo prav in v orientacijo, če navedem naslove pesmi v tej rokopisni zbirki:

Posvečenje, Nekdaj — sedaj, Zvezda, Želje, V slovo, Grajska hči, Spet enkrat, Vihar, Pomladna pesem, V svet, Dekletu, Ljubezen, Moj spomenik, Jeseni, Ob Savi, Kaj bi se bala zdaj, Skrivnost, Nevesti, Noč na železnici, V cerkvi, Nikar, V mraku, V poročni dan, Prešel je tisti čas, Smeh, Pomladi, Sen v snu, Plesalec, Pesem, Tri cvetice, V ljubezni, Sonet, Sonet, Tvoj spomin, Misel, Na vernih duš dan, Kaj, Moj cvet, Ponočna ježa, Jeseni, Svojemu srcu, V noči, V strasti, Pomladno jutro v gozdu, Poslov in novela Janez Vovk (odlomek, glava III. in IV.)

Najbrž so tudi gesla (motto) pred posameznimi pesnitvami značilna za avtorja: »Meine Qual und meine Klagen, hab ich in dies Buch gegossen« (Svoje muke in svoje tožbe sem v to knjižico izlil). — »T'amoro fino alla tomba, e enche morto t'amero« (Ljubil te bom do groba pa tudi mrtev te bom ljubil). — Smrt mi je dobiček, življenje muka, ne muči več me želja kakšna (pisano v starogrščini; citat iz sofoklejeve Elektre, verz 821). — »O, Lieb', wie bist du so bitter; o, Lieb', wie bist du so süß« (o, ljubezen, kako si ti grenka; o, ljubezen, kako si ti sladka). — In še zadnji motto: »Pokopal misli visoko leteče, želj neizpolnjenih sem bolečine.« Torej Heine, Sofoklej, Prešeren...

Če že ne bodo faksimilirane strani pomagale odkriti avtorja, bo morda to omogočila objava nekaterih odlomkov iz vsebine:

Ko v življenja poznih dnevih
čitaš liste, pesmi te,
duh iz njih bo moj govoril,
v srce bilo bo srce.

Sinoči sem gledal v nebo
in gledal sem zvezdo svetlo,
in gledal sem vanjo in gledal
in slednjič se vanjo zagledal!

Ne joči vendar, draga moja —
čemu bo jok, čemu solze?
Hodila bova pota svoja,
za drugega naj drug ne ve.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

V spominu me prijaznem hrani,
ne prašaj, kam me vodi pot,
vesela, zdrava mi ostani —
roko podaj mi za odhod.

Nekatere pesmi so ubrane po ritmu narodne pesmi, »Grajska hči« — nekaj pendant Prešernovi o judovski deklici — je ena izmed najbolj značilnih iz te zvrsti:

Mej drevjem grad mi bel stoji
in v gradu grajska biva hči.

Lepote je, kot bujni cvet,
ki solnce vskliče ga na svet.

Pa hodi vsak dan po vodé,
vodé hladné, vodé bistré.

Zvestobe ni, ljubezni ni,
rse samopašno se črti.

In kar srce ljubilo je,
vse, vse in vse zgubilo je.

Zaupanje in sreče svit,
globoko v srci mojem skrit,

zatemnil je, kot zatemni,
ko v morje solnce se vtopi.

Pisava v knjižici je urejena, kaže na piščega človeka — toda tudi na starejšega izobraženca, posebno če preberemo:

Povračam se domov
čez dolgo vrsto let,
utrudil in razmučil
me je prostrani svet.

Jaz pa nisem zase molil,
molil ne za srečo svojo,
molil zate sem, ljubimka,
molil sem za dušo tvojo.

Da ti Bog srce prestvari,
da ti ljubav vanje vdihne,
da me boš tako ljubila,
kot jaz tebe, dèkle moje.

Potem pa sledi kar iznenada taka stiznitev:

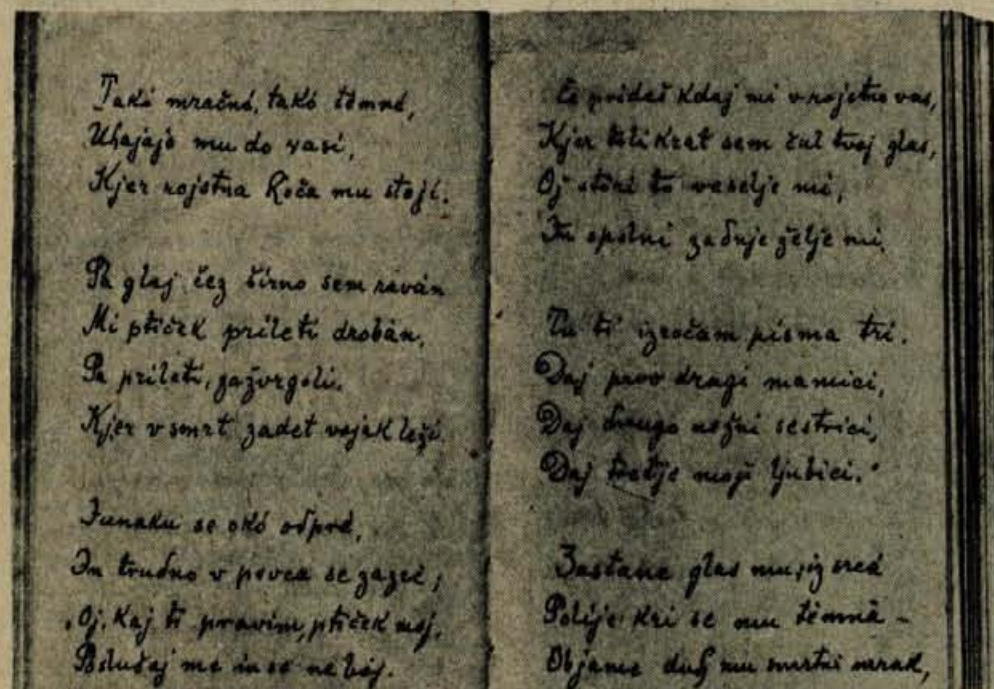
Prešel je tisti čas,
neumnih mladih let,
ko sem verjel in upal
in ljubil celi svet.

Pomagaj si, če znaš!
Tako sedaj živim —
in ker jokati nečem,
smejim se in — trpim.

Četudi je zbirka pesmi neznanega avtorja bolj epigonska kot izvirna, dosledno subjektivnega značaja, saj se niti v eni sami vrstici ne povzpne do objektivnosti (svetobolje je osnovna nota večine teh žalopojk) — pa bi bilo le zanimivo zvedeti, kdo je te pesmi pisal.

Morda bomo s to objavo, posebno s faksimilom pisave, spodbudili koga od starejših bralcev, ki bi utegnil odkriti sled in tako pomagal rešiti zanimivo literarno uganko.

Črtomir Zorec

Nekoč pa pride tujec mlad
tja, kjer zvirá vire hlad.

Pa vidi njo in ostrmi,
besede take govori.

Oh, kaj ti pravim, grajska hči,
alj bi mi dala piti ti.

Vodé hladné, vodé bistré,
kot tvoje so oči lepé.

Pa zarudi dekle mlado,
in pravi, govori mi to.

Oj, kaj ti pravim, tujec moj:
vsak dan tu poje ptičev roj.

(Sledi še 19 dvovrstičnic v taistem slogu.)

Za številne pesmi v knjižici neznanega avtorja je značilno, da so pesimistične — odsev romantičnega lirizma. Kar čuti se rahla sorodnost teh žalopojk s pesnitvami Simona Gregorčiča, Antona Medveda in drugih:

In kamor koli zro oči —
nikjer miru in sreče ni.

In kamor me neso nogé,
povsod gledam le solzé.

Nikar se me ne boj,
desnico mi podaj;
vsaj se me nisi časi
kaj bi se bala zdaj?

Rdeča nitka, pretkana skozi mnoge pesmi v knjižici, je odklonjena, izgubljena ali brezupna ljubezen:

Na licih veselost in smeh,
a v srci manjka mi obeh.

Na licih bledih led in mraz,
a v srci nosim tvoj obraz.

ali posvetilo nevesti:

Zdravstvuj, zdravstvuj dekle lepo,
podaj desnico mi v slovo,
naj sreče zvezda vodi te,
naj varuje povesodi te!

Na Gregorčičevo »V pepelnični noči« spominja (hkrati pa daje slutiti avtorjev duhovniški stan) pesem:

V cerkvi orgle pele glasno,
pevci peli pesmi tožne —
čete vernikov pobožnih
glasno: reši nas! molile.

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko Glasa urejajo: Jože Bohinc, Janko Krek, Andrej Pavlovec (likovna umetnost, umetnostna zgodovina, arhitektura, urbanizem), France Pibernik (leposlovje, literarna zgodovina), Tone Pretnar, Niko Rupel, Albin Učakar (odg. urednik), Črtomir Zorec (kulturna zgodovina), Olga Zupan (zgodovina, arheologija, etnologija, spomeniško varstvo).